izvorni znanstveni članak / original scientific article
UDK/UDC:159.946.2:321.7
Received:10.09.2021.
Accepted:05.12.2021.

U NESVJESNOM STANUJE POLITIČKO: DEMOKRATIJA KAO BRATOKRATIJA

Bernard HARBAŠ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Zenici

Zmaja od Bosne 56, 72000 Zenica

E-mail: bernard.harbas@unze.ba

ABSTRACT

Iako se Freud i Lacan nisu bavili političkom filozofijom, njihove teorije su ostavile značajan trag na formiranje poststrukturalističke političke teorije. Freudov mit o oceubistvu je osnova za razumijevanje nastanka moderne države, te demokratskog i uređenog društva. Naime, prema ovom mitu, Otac i vođa horde prisvaja sve žene horde za sebe, a iz straha da će ostati bez njih, protjeruje svu mušku djecu iz porodičnog okruženja. Ljubomorna braća se vraćaju u hordu, ubiju oca, raskomadaju njegovo tijelo, a svako za sebe prisvaja po ženu. Zbog ubistva oca, kod braće počinje da se javlja osjećaj kajanja, te Freud zaključuje da mrtav otac postaje snažniji, nego kada je bio živ. Iz ove teorije se uviđa kako monogamni odnosi zamjenjuju poligamne i kako se apsolutizam transformira u jednako učestvovanje svih građana u vlasti. Drugim riječima, riječ je o transformaciji neuređenog društva u modernu i organizovanu državu. Lacanova teorija pokazuje da je osnovno obilježje subjekta manjkavost koja je posljedica ulaska figure oca u odnos između djeteta i majke i sprečavanja realizacije njihove želje. Budući da je otac spriječio taj odnos, subjekt ostaje zauvijek obilježen načelom želje čija realizacija mu ostaje uskraćena. U Freudovoj teoriji o oceubistvu, njegovom shvatanju pretjerane bliskosti i jednakosti braće, Jacques Derrida uviđa tragove demokratije. Međutim, demokratija nastala na osnovama bratokratije isključuje sve one koji ne pripadaju poretku braće (recimo sestre ili braća iz druge porodice). Demokratija prihvata samo one koji su isti i koji se mogu podvesti pod poredak muškog načela. Derrida stoga smatra da bi se trebala transformisati klasična definicija demokratije koja je svoje članove smatrala istim i bliskim i u pojam demokratije uvesti distanca. Naime, prema Derridi, za demokratiju je, pored bratstva, ključan i pojam prijateljstva koji predstavlja osnovu političke zajednice, ali i kamen spoticanja savremene političke teorije i demokratskog društvenog uređenja. Prijatelj je neko ko je blizak i ko se prisvaja. Prema antičkim teorijama, pravi prijatelj u prijatelju mora imati svoj duplikat ili kopiju. To znači da su prijatelji slični, isti ili bliski te, da bi dvije osobe bile prijatelji, one ne smiju da se razlikuju. Derrida smatra

da prijateljstvo kao bratstvo i pretjerana bliskost izazivaju sukob. Bratstvo stvara mržnju prema onima koji ne pripadaju poretku braće. Zbog toga treba preispitati bratski odnos i pretjerano prijateljstvo, jer oni vode u ratove i konflikte. Prava demokratija bez potencijalnog konflikta je ona koja isključuje braću i prijateljstvo, a usvaja mržnju i distancu. Kao i Derrida, Jean-Luc Nancy tvrdi da je autentična zajednica ona koja uključuje distancu i posebnost. Naime, on analizira Lacanovu tezu „nema seksualnog odnosa" kao stanje u kojem oba subjekta imaju svoje viđenje seksualne fantazije. Prema Nancyju, ta Lacanova teza na najbolji način objašnjava koncept zajednice u kojoj ne postoji mogućnost identifikacije. „Nema seksualnog odnosa" ne znači samo da svaki subjekt ima svoju vlastitu želju koja se ne može uklopiti sa željom drugog subjekta-partnera, nego da je svaki pojedinac poseban i drugačiji i da zbog njihove posebnosti i drugosti ne postoji mogućnost da se formira zajedništvo, nego isključivo zajednica u kojoj pojedinci žive bez bliskosti i istosti.

Ključne riječi: bratstvo; prijateljstvo; građanin; razlika; posebnost; Freud; Lacan; Derrida; Nancy;

THE POLITICAL LIVES IN THE UNCONSCIOUS: DEMOCRACY AS FRATERNOCRACY

Even though Freud and Lacan didn't deal with political philosophy, their theories made a significant influence on poststructuralist political theory. Freud's myth on the killing of the father is fundamental for understanding the emergence of modern state, democratic and organized society. Namely, according to this myth, Father and the leader of the horde appropriates all women of the horde for himself, whereas out of fear of being left without them, he banishes all male children from the family community. Jealous brothers return to the horde, kill the father, dismember his body and each of them appropriates a wife for himself. Because of the killing of the father brothers start to feel quilt which leads Freud to conclude that the dead father becomes stronger when dead then while he was alive. One can perceive from this theory the way in which monogamous relations replace the polygamous ones and absolutism is transformed into an equal participation of all citizens in the government. In other words, this tells us about the transformation of a disorganized society into a modern and organized state. Lacan's theory shows that the main characteristic of the subject is deficiency which is the consequence of entering the figure of father into the relationship between a child and a mother and his prevention to realize their desire. Since the father prevented this relationship, the subject remains forever marked by the principle of desire he was denied realizing. In Freud's theory about the killing of the father and his understanding of the excessive closeness and equality among brothers, Jacques Derrida notices traces of democracy. However, democracy that emerged on the fundaments of fraternocracy excludes all those who do not belong to the order of brothers (for example

sisters or brothers from another family). Democracy accepts only those who are same and who can be subsumed under the order of male principle. Derrida therefore assumes that the classic definition of democracy which considered its members equal and close should be transformed into political order based on distance. Namely, according to Derrida, along with the fraternity, notion of friendship is also crucial for democracy. It represents the fundament of a political community, but also a stumbling stone of contemporary political theory and democratic social order. A friend is the one who is close and who is appropriated. According to ancient theories, a true friend should have his own duplicate or a copy in a friend. It means that friends are similar, same, or close, and in order that two people be friends, they cannot differ from each other. Derrida thinks that friendship as fraternity and excessive closeness causes conflict. Fraternity creates hatred towards those who do not belong to the order of brothers. Because of that, fraternal relationships and excessive friendship should be reconsidered because they lead to wars and conflicts. True democracy without potential conflict is the one which excludes brothers and friendship and accepts hatred and distance. Like Derrida, Jean-Luc Nancy claims that authentic community is the one which includes distance and particularity. Namely, he analyses Lacan's statement that "there is no sexual relation" as a state in which both subjects have their own perception of sexual phantasy. According to Nancy, Lacan's statement explains in the best way the concept of community in which there is no possibility of identification. "There is no sexual relation" does not only mean that each subject has its own desire which cannot be imbedded into the desire of the other subject – partner, but that each individual is unique and different. Because of their uniqueness and otherness there is no possibility of forming a communion, but only a community in which individuals live without closeness and sameness.

Keywords: fraternity; friendship; citizen; difference; particularity; Freud; Lacan; Derrida; Nancy;

1.0 Psihoanaliza i počeci politike

Pojam političkog u psihoanalizi nužno je započeti Freudovom analizom pozicije Oca u primitivnim hordama i njegovom ulogom u stvaranju politički organizovanog društva. Naime, prema Freudu, u prirodnom stanju, stanju prije organizovane zajednice, postojao je animozitet između oca, koji je predstavljao apsolutnog vladara, te time bio simbol prirodnog nasilja i promiskuiteta, s jedne strane i njegovih sinova, koji su bili ljubomorni na oca zato što je prisvojio sve žene u hordi, te im, na taj način, uskratio zadovoljstvo. Ljubomorni sinovi su bili prognani iz horde kojom je upravljao otac, jer je on za sebe želio da ima sve žene zajednice, te ih je, na taj način, čuvao od nagona svoje djece. Međutim, nakon izvjesnog vremena, braća, potaknuta ljubomorom,

odlučila su da se vrate i zbace Oca s trona. "Jednog dana protjerana braća, ubijaju i pojedu oca i time prekidaju očinsku hordu." (Freud, 2000: 178) Drugim riječima, braća su raskomadala Oca da bi priskrbila za sebe žene koje je on posjedovao. Ubijajući Oca i jedući njegovo tijelo, braća su postala jednaka, jer su jednako podijelila njegov leš i jednako učestvovala u njegovom ubistvu. Ubistvo oca i preuzimanje njegovih žena je kod braće izazvalo i osjećaj/stanje kajanja. Braća, stoga, odlučuju da se odreknu žena koje su stekli ubistvom oca, te tako nastaje zabrana incesta, poznata u historiji kao prelaz iz prirodnog u kulturno stanje. Kulturno stanje nastaje ubistvom oca jer izaziva osjećaj krivice koji prati cijelu historiju civilizacije. Mrtav otac nastavlja da živi simbolički, jer njegovu djecu nagriza krivica jer su ga ubila. Drugim riječima, Otac je ključno mjesto nastanka i održavanja kulture jer proizvodi kajanje u kojem braća/sinovi jednako učestvuju i koje je uzrok uspostave moralnog poretka. "Više niti jedan nije toliko jači od ostalih da bi na sebe mogao preuzeti uspješno ulogu Oca." (Freud, 2000: 180) Međutim, oceubistvo se može tumačiti i kao vrsta društvenog ugovora. Naime, ubistvo Oca predstavlja početak uspostave reda, jer braća, osjećajući kajanje, odbijaju da preuzmu njegove žene. Zbog toga se braća obraćaju ženama iz drugih hordi i, na taj način, uspostavljaju endogamne odnose i stvaraju političke saveze. Osim toga, uspostava reda podrazumijeva i žrtvu u vidu odricanja od seksualnih odnosa sa ženama koje pripadaju očevoj hordi. Društvo nastaje nasilnim preuzmanjem vlasti i zajedničkim i solidarnim kajanjem zbog ubistva uca. Iz otpora prema Ocu kao autoritetu nastaju uređeni odnosi, s tim da otac i dalje simbolički živi kroz kajanje i održava red u društvu jednake braće "braneći" im da preuzimaju njegove žene. Freudova teorija nam pokazuje značaj jednakosti i nasilja za nastanak organizovane politike. Zajedništvo braće, njihova namjera da preuzmu očevu poziciju i želja da osvoje njegove žene pokazuje da jednakost i bratstvo stoje u osnovi političkog poretka. Otac tu funkcionira kao bezvremena instanca, koja, kao sablast, pohodi svoje potomke. Uređena politika, koja nastaje ubistvom oca, u osnovi je nasilna, kanibalistička ali istovremeno i moralna (savjesna), jer se, zbog nasilja nad ocem, javlja kajanje kao moralni korektiv. Osim toga, političko kod Freuda pokazuje da nema prevrata bez nagona i želje. Nisu samo racionalnost i predvidivost osnovni elementi politike, nego je čine strasti kao njena pokretačka sila. (Mouffe, 2005: 24) Drugim riječima, politička praksa ne može biti svedena samo na racionalni konsenzus, nego su njeni ravnopravni elementi i strast i konflikt.

2.0 Težnja ka punini

Lacan produbljuje strukturu političkog koja za njega ne predstavlja prelaz od prirode ka kulturi koju prati kajanje, već tendenciju ka punoći. Orijentacija prema punoći je želja da se nadoknadi ili ponovo uspostavi prvobitni užitak koji je, ulaskom zakona, pojedincu/društvu uskraćen. Za razliku od Freuda, Lacan u psihoanalizu uvodi tri registra: Simboličko, Imaginarno i Realno. Registar Realnog je nešto što ne možemo da mislimo i što ne spada u poredak smisla. Kao što piše u Četiri temeljna pojma psihoanalize, Realno je nemoguće, ono nam je uskraćeno, jer mu pristup brane jezik i zakon (Lacan, 1986: 178). U tom smislu, Realno je nemislivo jer ne spada u poredak jezika i komunikacije. Drugi registar je Imaginarno koje predstavlja područje Ega, i iskrivljene slike našeg tijela u ogledalu. U tom registru, u ogledalu prepoznajemo naše tijelo čime, između ostalog, utvrđujemo i naš polni identitet. Ego u ogledalnoj fazi ne može nikada da ima realan objekat pred sobom, nego samo svoju sliku. Ta slika nikada nije tačna ili adekvatna jer je riječ o slici (imagu) ega, a ne o samome egu. Ogledalna faza za subjekt predstavlja identifikacijski proces, a ne konačno stanje. Ta faza nikada nije okončana budući da se subjekt nikada nije u potpunosti identificirao sa slikom. U fazi Imaginarnog se razvija koncept falusa kao simboličkog entiteta koji ukazuje na majčinu želju sa kojom se identificira dijete. Dijete prepoznaje da je majka „kastrirana", te da je njezina želja falus. "Ako majčina želja jeste falus, dete će hteti da bude falus da bi zadovoljilo tu želju." (Lacan, 2001: 221) U fazi Imaginarnog, majka je mali objekat a (petit objet a) i funkcionira kao princip sinovljeve želje, i obrnuto, on je predmet njene želje.

Simboličko je treći tregistar putem kojeg se ego transformiše u subjekt. Riječ je o registru zakona, zabrana i onaj koji pokazuje da je nesvjesno strukturirano kao jezik. Imaginarni odnos koji je obilježen relacijom majka-sin, u kojem majka treba da bude uzrok sinove želje, ulaskom Oca se prekida i uspostavlja se zakon. Otac nije realni otac, već funkcionira kao metafora, odnosno kao Ime-Oca, dakle, kao jezik. Jezik je nesvjesno (Drugo) subjekta i upravlja njegovim postupcima. Drugim riječima, jezik/otac je Drugi, jer je on nesvjesno subjekta koje brani relaciju između subjekta (djeteta) i majke. U tom smislu, subjekt se konstituira kao manjak, jer pojava simboličkog Oca, koji funkcionira kao zakon i zabrana, izaziva odvajanje djeteta/subjekta od majke i, samim time, udaljavanje od prvobitnog užitka (jouissance). Ulazak Imena-Oca brani užitak djeteta s majkom,

čime se majka zauvijek gubi, a na scenu stupa registar Simboličkog. Posljedica ulaska Simboličkog registra nije samo nedostatak majke, nego je to provođenje simboličke kastracije i pojava želje, ali i straha, da će subjekt ostati bez želje. (Safouan, 2001: 118) Nakon što dijete prihvati da može biti falus majci koja, prema Lacanu, teži ka užitku, ulaskom Oca, ono doživljava simboličku kastraciju. Stoga, subjekt-dijete nastoji da nadoknadi taj manjak, težeći ka punini, to jest prema prvobitnom jedinstvu s majkom. Ta težnja se može definirati kao princip želje (desir) koja ga vodi prema nadoknadi onoga što stalno gubi. To ostvarenje punoće i cjeline se nikada ne realizuje. Punoća, zapravo, pripada registru Realnog jer je to prvobitno polje u kojem je subjekt u početku svoga postojanja bio prisutan i odakle je, ulaskom u imaginarni poredak, odstranjen. To odstranjivanje iz punoće se nastavlja identifikacijom sa faličkim objektom. Naime, dijete se identificira sa željom majke, odnosno, sa falusom, kao njenom osnovnom željom. Nakon što otac uđe u relaciju majka-sin i prekine tu vezu, poništava majku identificirajući je sa stvari (das Ding), tj. sa registrom koji je nepojmljiv i nalazi se izvan područja zakona. U ovoj relaciji, otac funkcionira kao tvorac i predstavnik zakona, te čuvar falusa. (Dor, 2004: 106) Otac svojim ulaskom u relaciju majka-sin lišava sina i majku posjedovanja falusa. Drugim riječima, prisustvo oca podrazumijeva da dijete doživljava simboličku kastraciju, pošto falus preuzima otac. Namjesto majke kao uzroka želje dolazi otac koji majku transformira u polje stvari. Otac kao označitelj zamjenjuje majku kao uzrok želje, te se postulira kao metafora (Ime Oca, a ne realni otac). Njegova metaforička funkcija označava da on nije realni otac, nego je, slično kao i kod Freuda, zakon koji brani odnos sa majkom i koji fukcioniše kao ono što predstavlja označitelja subjekta prema drugom označitelju. Želja ostaje uvijek neispunjena jer subjekt funkcioniše kao manjak. Subjekt je manjak iz razloga što su mu uskraćeni majka, falus i želja. Otac je označitelj, on je Ime-Oca i istovremeno paternalni zakon koji postaje nesvjesno. U tom smislu, "Falički objekat je iznad svega objekat čija je priroda da bude označavajući element" (Dor, 2004: 87). Ako je užitak bio primordijalni odnos, koji se nikad nije desio, onda njegovo ispunjenje ostaje uskraćeno ulaskom jezika. Govor postaje zabrana užitka, odnosno jezik mijenja prvobitni užitak. "Užitak ostaje zapriječen onome ko govori kao takvom" (Žižek, 1976: 74). Zakon postaje prepreka za realizaciju užitka. U socijalnom smislu, to se može, prateći Žižekovu intepretaciju Freuda, objasniti na sljedeći način: ulaskom Oca/zakona u prirodni poredak (zabrane odnosa majka-

sin) postavlja se zabrana njihovog odnosa i, samim time, realizacije želje. Iz toga se može, na prvi mah, izvući zaključak da dijete gubi slobodu jer mu se brani ulazak u užitak. Međutim, Žižek smatra da se sada dijete plaši povratka u prirodnu fazu jer će, na taj način, izgubiti slobodu. U tom smislu, sloboda nije primordijalna zbog toga što u prirodnom stanju pojedincem upravljaju nagoni. Naprotiv, sloboda je, prema Žižeku, oslobođenje od primordijalnog iskonskog užitka.

3.0 Političko i fantazija

Osim što njena svrha uređeno društvo i racionalno odlučivanje, te rasprava, politiku karakterizira i određena doza fikcionalnosti. To su pokazale mnoge utopije poput Platonove, Morove, Campanelline. Može se reći da je, zbog želje da popravlja aktuelno i da nudi viziju boljeg i ljepšeg društva, fikcija bila vrlo bliska političkoj teoriji. Utopija je nastajala iz „činjenice" da je društvo nekada u prošlosti živjelo u „zlatnom dobu" koje je kasniji historijski razvoj uništio. Politika je stoga postala neka vrsta regeneracije davno izgubljenog nevinog vremena, s idejom da će vratiti iskonski mir i harmoniju karakteristične za nekadašnje društvo. Dakle, politika nastaje kroz nedostatak jer je njen zadatak da uredi društvo i nadoknadi njegove mane i gubitke. Tu dolazimo do Lacanovog koncepta fantazije, čiji je zadatak da nadoknadi izgubljeni užitak. Subjekt je u potrazi za fantazijom jer ona predstavlja nadoknadu za nemogućnost ispunjavanja želje. U političkom smislu, kako piše Yannis Stavrakakis: „Fantazija negira realno obećavajući da će ga 'realizirati', obećavajući da će popuniti pukotinu između realnog i realnosti" (Stavrakakis, 1999: 107). Fantazija je lažni registar Realnog koji treba da stimulira želju, koji ima funkciju da nadomjesti registar simboličkog. U političkom smislu, nedostatak se može objasniti na način obnavljanja davno izgubljenog zlatnog doba: "romantičarske nacionalističke historije su, na primjer, često zasnovane na pretpostavci o zlatnom dobu (stara Grčka i/li Vizantija za moderni grčki nacionalizam, Jevrejsko kraljevstvo Davida i Solomona u mnogim verzijama jevrejskog nacionalizma i td.). Za vrijeme ovog zamišljenog zlatnog doba nacija je bila uspješna i sretna, da bi je kasnije zli 'Drugi' uništio, onaj koji je lišio naciju njenog užitka. Obično, nacionalistički narativi su ukorijenjeni u želji svake generacije da pokuša i izliječi ovu (metaforičku) kastraciju, te naciji vrati izgubljeni potpuni užitak." (Glynos i Stavrakakis, 2008: 262)

Kao što se moglo vidjeti, subjekt je nesavršen jer je izvorno podijeljen i manjkav. U tom smislu, subjekti čine jednu nesavršenu i nedovršenu zajednicu koja je stalno u procesu svog dovršenja. Ako je subjekt manjkav i ako je zajednica sastavljena od deficijentnih subjekata, da li postoji nešto što može da ovlada takvom jednom zajednicom? Zajednica nema meta-jezik, niti neki sveobuhvatni zakon koji upravlja svim njenim subjektima. Subjekt nije nosilac istine, niti je istina neki vanjski zakon koji je nametnut svima. Osim toga, budući da je manjkav, subjekt nikada ne može u potpunosti realizirati proces identifikacije ili se poistovjetiti s grupom ili nekom idejom. Identifikacija nije unaprijed zacrtan proces, nego je kontingentna i ovisi o situaciji u kojoj se grupa ili subjekt nalaze. Za svaku identifikaciju je potreban Drugi ili neka vrsta vanjskosti. Relaciju prema Drugom u procesu identifikacije nalazimo u teorijama Chantal Mouffe koja smatra da identifikacija ne polazi od poistovjećivanja sa vlastitom grupacijom, nego iz suočavanja sa vanjskim svijetom - Drugim. Polazeći od Lacana i Schmitta, Mouffe uočava da je svakoj grupaciji potreban drugi koji će potvrditi njeno postojanje. Identifikacija nije završen proces, jer svaki agonistički odnos mi/oni može biti zamijenjen drugim agonističkim odnosom. Stoga ne postoji privilegovni odnos mi/oni, jer ovo „mi“ i „oni“ mogu biti bilo koje kategorije. U tom smislu ne postoji društvo, odnosno ono je nemoguće kao konačna i dovršena formacija, jer je proces identifikacije nedovršen. Pošto je subjekt uvijek nedostatak, on je stalno u potrazi za svojim dovršenjem i obavlja beskonačnu seriju identifikacija (Smith, 2003: 76). Kod Schmitta, za svaku političku zajednicu potreban je eventualni neprijatelj koji će osnažiti njeno jedinstvo i solidarnost. Da bi zajednica bila politička, potrebno je da ima neprijatelja. Za postojanje političkog potrebna je napetost, neprijateljstvo i distanca među zajednicama. Na temelju Schmittovih analiza, Mouffe oblikuje novu teoriju po kojoj se identitet jedne grupacije formira samo ako postoji identitet druge grupacije. Samo postojanje drugog i vanjskosti sa kojom se ‘prvo’ ne može identificirati i sa kojom je na distanci može formirati njegov identitet. Drugim riječima, istina je kontekstualna jer identitet nije vječan i nepromjenjiv, već je fluidan, situacion i dolazi iz date i određene relacije.

Jedno od ključnih mjesta Lacanove političke teorije je njegova teza „da ne postoji seksualni odnos“ (Lacan, 2007: 134). Ta Lacanova teza se može razumjeti kao nemogućnost istovjetnog užitka oba partnera. Svaki subjekt seksualne relacije je nosilac posebnosti koju je nemoguće izjednačiti sa posebnošću drugog subjekta. Seksualni

odnos je asimetričan, jer je svaki od ova dva subjekta uključen u „sopstveno seksualno fantaziranje“ (Žižek, 2012: 77). Drugim riječima, fantazija je ono što sprečava seksualni odnos. Kao što Žižek piše, seksualni odnos je lična fantazija koja nikad ne može biti svedena na tuđu fantaziju. Muški subjekt svodi ženu na uzrok svoje želje, a žena muškaraca na falusno prisustvo (Žižek, 2012: 77). Sama asimetrija govori da seksualnost funkcioniše samo kao fantazija koja sprječava postojanje istinske relacije. Relacija zapravo postoji samo kao fantazija i to kao nadomjestak za užitak koji se stalno odgađa. Iz Lacanove teorije, kao i iz Mouffine interpretacije Schmitta i Lacana, uviđamo da je nemoguća stalna i konzistentna identifikacija članova društva sa zajedničkom idejom. U tom smislu, ne postoji zajedničko, niti zajedništvo, već samo posebnosti sa svojim ličnim vizijama seksualnosti. Iz ovoga se može zaključiti da politika ne može biti objedinjujuća, nego isključivo partikularna i fragmentirana.

4.0 Nema seksualnog odnosa, dakle, nema zajedništva

Lacanova teza o nepostojanju seksualne relacije ukazuje na to da su relacije kontingentne, odnosno da su ishod vlastite fantazije samog subjekta. U tom smislu, Jean-Luc Nancy posmatra ovu Lacanovu tezu kao osnovu za ideju razdjelovljene zajednice. Prema Nancyju, Lacanova teza može biti razumljena na nekoliko načina: „nema proporcije, nema samjerljivosti, kao ni dovršetka. Seksualni odnos ne može biti zapisan. Implikacija je: nema objašnjenja, jer nema izvještaja [rapport, koji ima i značenje odnosa]. Ali upravo u toj mjeri postoji realni odnos koji zahtijeva nesamjerljivost i formu ne-dovršetka. Odnos je održavan. On nije dovršen. Dovršen, ostvaren odnos je ili raskid ili stapanje. A u stapanju više ne postoji bilo kakav odnos.“ (Nancy, 2017:25). Nancy ovdje termin subjekt shvaća u duhu svoje filozofije i to kao singularno pluralno. Naime, prema njemu, postoje dva tipa zajednice: zajedništvo koje predstavlja nastojanje da se pojedinci u potpunosti poistovjete sa zajedničkim imeniteljem i zajednica za koju je potrebna distanca i posebnost subjekata. „Ne postoji seksualni odnos“ govori o obe vrste zajednice. Zajedništvo je realni seksualni odnos, fuzija pojedinaca u zajedničku organsku cjelinu. To je gubitak posebnosti i specifičnosti i pretapanje u prosječnost ili heideggerijansko Se. To je identifikacija sa cjelinom koja odbija da drugost postoji, da ima svoju verziju vlastitog užitka. Međutim, prema Nancyju zajedništvo je nemoguće, jer subjekti ne mogu svesti svoje verzije užitka na zajednički užitak.

Naime, postoji mnoštvo pojedinaca i zajedništava i oni se međusobno prožimaju i osporavaju. Zbog toga, ne postoji ekskluzivni identitet, niti natkriljujuća zajednica koja će obuhvatiti sve posebne zajednice. Zapravo, činjenica naše egzistencije je da postoji razdjelovljena zajednica, jer je nemoguće napraviti jedan veliki kolektivni subjekt, koji će u sebe apsorbovati male subjekte. Ovdje je korisno pomenuti Lyotarda i njegovu tvrdnju da komunizam nije uspio da se nametne kao univerzalna ideja, nego samo u verziji nacionalnih komunizama. Postoje zajednice, odnosno male priče, ali ne i zajedništvo ili ep koji će sve te zajednice transformirati u jedan krovni identitet. U tom smislu, ne postoji seksualni odnos, jer je realno nemislivo, kao što je nemisliva univerzalna zajednica. Mislivo je samo pojedinačno i konkretno u svojoj fluidnosti i stalnoj smjeni svog smisla.

5.0 Povratak bratstvu

Vratimo se Freudu i njegovoj „bratokratiji" koja je smijenila vrhovni autoritet i time uspostavila političku organizaciju. Naime, Freduova teorija po kojoj braća smjenom oca uspostavljaju red i političku organizaciju, prema Jacquesu Derridi predstavlja novi oblik potencijalnog neprijateljstva. Iako braća nakon ubistva oca uspostavljaju međusobni sklad i harmoniju, oni nanovo otvaraju mogućnost za novo neprijateljstvo. Bratokratija je pretjerano intimiziranje, te zbog toga otvara mržnju prema drugoj braći ili sestrama. Bratstvo je i demokratično, jer zastupa jednakost svih u dijeljenju političkih obaveza, ali ta jednakost najavljuje opasnost od pretjerane blizine zato što demokratija ima svoje granice u figuri građanina. Građanin nije apstraktni identitet, nego konkretan pripadnik određene nacije, te uzrok neprijateljstva. Građanin je brat svom sugrađaninu jer mu je građanin njegove nacije bliži od „apstraktnog" subjekta-građanina druge nacije. „Nikada nije bilo opasnosti za demokratiju u dolasku osim tu gde ima braće. Preciznije: ne tu gde ima braće (biće ih uvek i to nije loše, nema ničeg lošeg u tome), već tu gde bratstvo braće stvara zakon, tu gde se nameće politička diktatura bratokratije." (Derida, 2007: 68) Pretjerana homogenizacija stvara drugu homogenizaciju, kao što je to elaborirao Schmitt u Pojmu političkog. Političko jedinstvo jedne zajednice stvara političko jedinstvo druge zajednice. Prisnost članova jedne zajednice implicira isključivanje onih koji joj ne pripadaju, posljedično tome, formira neprijateljstvo prema njima. Početak politike nije samo uređenje promiskuiteta kroz stvaranje

monogamnih veza, niti je to formiranje moralno ispravnog društva. Naprotiv, ta politička organizacija je stvaranje novog neprijatelja u vidu ne-braće i ne-srodnika. I to nije jedini problem. Naime, bratstvo je to koje daje prednost bratu nad sestrom ili ocu nad majkom (mužu nad ženom) itd. Bratstvo ne homogenizira jedne protiv drugih, nego daje privilegiju muškom principu. U tom smislu, politika je muška u svom korijenu, i to od suverena utjelovljenog u ocu do nacije i demokratije utjelovljenih u zajedništvu braće. „U fraternalizmu, pobratimstvu, bratskoj i pobratimljujućoj zajednici, prednost se istovremeno daje muškom autoritetu brata (koji je i sin i muž) – genealoški, porodično, rođenjem, domaćinski - i naciji." (Derida, 2007: 77) Davanje prednosti bratu nad sestrom je identifikacija muškarca sa autoritetom koji postaje ovlašten da etablira organizovanu političku zajednicu. Oca, koji je predstavljao zajedničku supstanciju, naslijedila su braća koja su ga raskomadala, te time fragmentirala taj prvobitni zajednički suvereni princip i stvorila demokratiju kao zajedništvo jednakih i bliskih muškaraca. To zajedništvo jednakih i bliskih muškaraca je zlatno doba za kojim se žali kada se osnažuje osjećaj nacionalne pripadnosti ili kada se stvara nacija. Drugim riječima, nacija nastaje iz nostalgije za jednakom vladavinom braće ili želje za obnovom muške bliskosti. Nakon oca stvaraju se bliski odnosi zasnovani na jednakosti – niko ne želi da preuzme očevu ulogu da ne bi završio kao on. Dakle, demokratija nastaje iz straha od preuzimanja odgovornosti da se bude vođa grupe. Braća se usredsređuju jedan na drugog stvarajući krvnu demokratiju. Oni ne stvaraju samo demokratiju, nego i naciju. Stoga je nacija genealoška tvorevina. Formiranje nacije je potreba za povratkom srodničkim korijenima, ondosno za ponovnim okupljanjem braće. Nacija je genealoški produkt, jer simbolički upućuje na zajedničko krvnosrodničko porijeklo. Ona je obnova prisnosti i bliskosti braće. Kada se dvojica prijatelja bratime, oni obnavljaju nekadašnje zaboravljeno krvno porijeklo. Zapravo, bratimljenje je regeneracija krvnosrodničkih odnosa. „Upravo se mesto bratimljenja kao simbolička veza poziva na ponavljanje neke genetičke veze....Ako bismo upotrebili modernije izraze, govorili bismo o zasnivanju građanstva u naciji" (Derida, 2001: 164). Obnavljanje bratstva i nacije nije realnost, nego simbolička konstrukcija poretka. To nije realna situacija, već čista simbolizacija. U tom smislu, i ljubav i intimizacija se mogu percipirati kao osnova nacije i to kao obnova prvobitnog bratstva. Braća se vole jer su prijatelji i ta ljubav je pretjerana. Sljedeći Nietszchea, Derrida povezuje pojam

ljubavi sa osjećajem posjedovanja i željom za asimilacijom. Ljubav je, prema njemu, nagon za posjedovanjem i poništenjem drugosti. „To je prisvajajući nagon u svakom smislu reči. 'Ljubav' hoće da ima. Ona hoće imanje. Ona je imanje i sama gramzivost, ona se nada novom posedovanju; čak i vrlo hrišćanska 'ljubav prema bližnjima', možda milosrđe, odavala bi samo jedan novi poriv za posedovanjem. 'Naša ljubav prema bližnjem - nije li ona poriv za novim posedovanjem'." (Derida, 2001: 115) Ljubav je akumulacija i asimilacija, njena tendencija je stvoriti zajednicu građana ili bliskost kao bratokratiju. Njena forma je demokratija jer smo tu svi jednaki i to u nastojanju da komadamo politiku kao zajednički posjed. Ljubav je, također, mržnja jer traži jedinstveni otpor jedne porodice prema drugoj porodici. Protiv te genealogije nacije, Derrida predlaže novu vrstu ljubavi i to prema neprijatelju. „Bilo bi više pažljivog prijateljstva, naročite pažnje i susretljivosti u težnji punoj mržnje" (Derida, 2001: 125). Za pravo prijateljstvo koje nas neće zbližiti i asimilirati potrebni su nam neprijatelj i mržnja. Prijatelj kojeg mrzimo i neprijatelj kojeg volimo kao prijatelja. Da bi se spriječila genealoška obnova bratstva, potrebna nam je distanca koja će utvrditi i prepoznati posebnost svakog od nas.

6.0 Zaključak

Psihoanalitičke teorije Sigmunda Freuda i Jacquesa Lacana su imale značajnu ulogu za formiranje poststrukturalističkih političkih teorija Jacquesa Derride, Chantal Mouffe i Jean-Luc Nancyja. Poststrukturalistička teorija je pokazala da su osnovne odrednica svakog pojedinca posebnost i drugost, a ne njegov identitet. Identitet je opasan jer objedinjuje pojedince u zajednicu, a takva zajednica se mora suprotstavljati drugoj zajednici koju, također, objedinjuje drugi identitet. Identitet nastaje iz bliskosti, pa čak i ljubavi, odnosno nastojanja da se neko posjeduje. Funkcija identiteta je da posjeduje pojedinca i da ga liši njegove posebnosti. Identitet ne može bez ljubavi i to prema partneru, naciji, porijeklu, zajedničkoj kulturi, bratu. Ljubav je prisvajanje, odnosno lišavanje pojedinca njegove slobode. Ljubav prema bratu je emocija koja svakog muškarca pretvara u brata, tj. čini ga jednakim, pa čak i istim. Iz bratske ljubavi se rađa bratokratija, vladavina jednakih muškaraca, koja se, zbog jednakosti koja vlada između braće, može nazvati demokratijom. Demokratija je vladavina braće u kojoj nema mjesta za sestre i za braću drugog oca. Budući da demokratija polazi od jednakosti političkog vladanja, ovaj politički

sistem treba dovesti u vezu pojmom građanstva. Kao i pojmovi ljubavi i brata, građanin je također jedna od najmračnijih kategorija političke teorije. Građanin je i emocionalna, a ne samo pravna kategorija. Tendencija građanina je da funkcionira kao apstraktno biće ili subjekt. U tom smislu, građanin se definiše kao anonimni i impersonalni subjekt koji odbacuje porijeklo i historiju. Međutim, da li je građanin anonimni subjekt ili je i on u posjedu nekog identiteta? Naime, građanin kao univerzalna kategorija je uvijek uhvaćen u posebnost i to nacionalnu. Svaka građanska zajednica je građanska nacija, dakle, građanin ne postoji bez nacije ili čak nacionalizma. Sama rečenica „mi, građani te i te države" znači da je postojanje građanina uslovljeno postojanjem određene nacije. Ta rečenica usađuje građaninu porijeklo, historiju i granicu i to granicu prema drugim pripadnicima nacije građana. Zbog toga je građanstvo prijateljstvo i bratstvo, jer želi da posjeduje pojedinca i da ga pretvori jednakost i istost. Građanin je brat koji želi bliskost i fuziju sa drugim građaninom. Drugom građaninu nije dozvoljena njegova posebnost ni poseban tip života, nego je uslovljen identitetom nacije kojoj pripada. Građanin je posjednik ne samo određenog identiteta, nego i određenog skupa prava koja ne mogu da koriste oni koji nisu građani. Građanin je, stoga, zatvoren u sebe, u svoje granice i identifikuje se sa nacijom-državom čija prava koristi. On je privilegovan jer ima i koristi prava koja nema doseljenik i migrant. Ta asimetrična situacija je ono što građanina ne čini jednakim, nego ga, naprotiv, definiše kao nejednakog jer je privilegovan da koristi prava koja doseljenici ne mogu. Stoga građanstvo treba razobličiti i gledati iz nove perspektive i to kao pojam koji treba širiti. Pojam građanina se ne smije fiksirati nego stalno širiti i to preko granica države kojoj on pripada. Građanin ne smije biti brat niti ljubavnik, nego distancirani pojedinac koji stalno prolazi kroz proces identifikacije, ali se ne fiksira na jedan konkretan identitet. On mora da mrzi svoje prijatelje i da se distancira od njih, te da voli svoje neprijatelje. Građanin mora da prevlada nacionalne ili teritorijalne granice i da prihvata drugog kao drugačijeg. Ako zakon podređuje sve stanovnike jedne države, građane i one koji to nisu (doseljenici, migranti), onda se pozicija političkog subjekta mora proširiti na sve. S obzirom da bi status građanina trebalo da bude inkluzivan i univerzalan, sam građanin ne bi trebalo da bude nacionalno definisan i teritorijalno ograničen. Zbog toga, status građanina ne treba i ne smije da se svede isključivo na državljanina, nego da bude otvoren i prema svakom drugom pojedincu.

Conclusion

Psychoanalytical theories of Sigmund Freud and Jacques Lacan played a significant role in the formation of poststructuralist political theories of Jacques Derrida, Chantal Mouffe and Jean-Luc Nancy. Poststructuralist theory demonstrated that the fundamental characteristics of each individual are particularity and otherness, and not his/her identity. Identity is dangerous because it unites individuals into a community which must confront itself with another community, which is in return united by another identity. Identity emerges from closeness and even love, that is, from the endeavor to possess somebody. Function of identity is to own an individual and to deprive him/her of his/her uniqueness. Identity cannot exist without love, love towards another person, towards a nation, an origin, a common culture, a brother. Love is appropriation, i.e., deprivation of an individual's freedom. Love towards a brother is emotion which transforms each man into a brother, i.e., it makes him equal and even the same. Fraternal love produces fraternocracy, rule of equal men, which, because of the equalness among brothers, can be called democracy. Democracy is the rule of brothers in which there is no space for sisters or brothers from another father. Since democracy purports the equality of political ruling, this political system needs to be related to the notion of citizenship. Like the notions of love and brother, citizen is also one of the darkest categories of political theory. Citizen is not only a legal category, but emotional one as well. Citizen's tendency is to function as an abstract being or a subject. In that sense, a citizen is defined as an anonymous and impersonal subject who rejects his/her origin and history. However, the question is whether a citizen is an anonymous subject, or s/he owns an identity? Namely, citizen as a universal category is always caught into the particularity, national particularity. Each civic community is a civic nation, that is, a citizen does not exist without a nation or even nationalism. The statement "We, the citizens of this or that state" means that the existence of a citizen is conditioned by the existence of a certain nation. This statement engenders to a citizen the origin, the history and the border, border towards other members of the nation of citizens. Citizenship is therefore friendship and fraternity, because it strives to possess the individual and to transform him/her into equality and sameness. A citizen is a brother who wants closeness and fusion with another citizen. The other citizen is not left to his/her particularity and particular way of living but is conditioned by

the identity of the nation s/he belongs to. A citizen is the owner of not only a certain identity, but also of a certain set of rights which cannot be used by those who are not citizens. Because of that, a citizen is closed into him/herself, into his/her own borders, and is identified with the nation-state whose rights s/he uses. S/he is privileged because s/he has and uses the rights which an immigrant or a migrant does not have. This asymmetric situation is what does not make a citizen equal, but, on the contrary, defines him/her as an unequal because s/he can use the rights which immigrants cannot. Citizenship should therefore be unmasked and looked at from a new perspective, as a notion that should be broadened. The notion of a citizen must not be fixed, but constantly broadened over the borders of a state s/he belongs to. A citizen must not be a brother or a lover, but a distanced individual who constantly undergoes the process of identification but is not being fixed to a concrete identity. S/he must hate his/her friends and distance him/herself from them but, at the same time, love his/her enemies. A citizen must overcome national or territorial borders and accept the other as different. If a law subordinates all the inhabitants of a state, both citizens and those who are not (immigrants, migrants), then the position of a political subject must be broadened to everybody. Since the status of a citizen should be inclusive and universal, the citizen him/herself should not be nationally defined and territorially limited. Therefore, the status of a citizen should and must not be reduced only to the statesmanship but become open towards every other individual as well.

Literatura:

1. Dor, J. 2004. *Introduction to the Reading Jacques Lacan*. Other Press

2. Freud, S. 2000. *Totem i tabu,* Zagreb: Stari grad

3. Lacan, J. 1986. *Četiri temeljna pojma psihoanalize.* Zagreb: Naprijed

4. Lacan, J. 2007. *The Other Side of Psychoanalysis.* Book XVII. London

5. Lacan, J. 2001. *Ecrits*. London and New York: Routledge

6. Nancy, J.L. 2017. *Coming*. New York: Fordham University Press

7. Safouan, M. 2001. *Lacaniana. Les seminaires de Jacques Lacan*. Paris

8. Smith, A. M. 2003. *Laclau and Mouffe. The radical democratic imaginary*

9. Stavrakakis, Y 1999. *Lacan and the Political*, Routledge

10. Žižek, S. 2012. *Kako čitati Lacana*. Beograd: Karpos